

25e jaargang nummer 208

maart 2006

MO

Samenlevingsopbouw

Ondernemend opbouwwerk

- *Opbouwwerkers in gesprek over Mensen maken de Stad, het nieuwe Rotterdamse programma voor samenlevingsopbouw*
- *Verbinden als kernthema voor integratie: de betekenis voor het opbouwwerk van het RMO-advies Niet Langer met de Ruggen naar Elkaar*
- *Liever de dynamiek van de markt dan de wurggreep van subsidies: vijf portretten van ondernemende opbouwwerkers*

Straatafspraken en straatburgerschap

Rotterdams opbouwwerk in hogere versnelling

Het was geen nieuws in de politieke strijd in Rotterdam, maar de stad investeerde de afgelopen jaren miljoenen in opbouwwerk. Het college van Leefbaar Rotterdam, CDA en VVD startte het programma Mensen maken de Stad dat onder het vorige college, met PvdA en Groen Links, in de steigers werd gezet onder de naam 'stadsetiquette'.

Voor MO/Samenlevingsopbouw organiseerde Anne van Veenen een rondetafelgesprek met een groep opbouwworkers die meedoen aan Mensen maken de Stad (MMS). Ter introductie gaat Johan Janssens, directeur van Opzoomer Mee, in op achtergronden en opzet van het nieuwe Rotterdamse programma voor samenlevingsopbouw.

Werken op verschillende niveaus

"Mensen maken de Stad beoogt drie dingen", zegt Johan Janssens, samen met gemeentelijk adviseur René Diekstra ontwerper van het programma. "Activiteiten in de straat om sociale contacten te bevorderen, stratafspraken over leefregels en afspraken met diensten over de zorg voor de straat. In een straatagenda leggen bewoners en instellingen een streefniveau voor de straat vast."

Het programma heeft twee 'motoren', zo

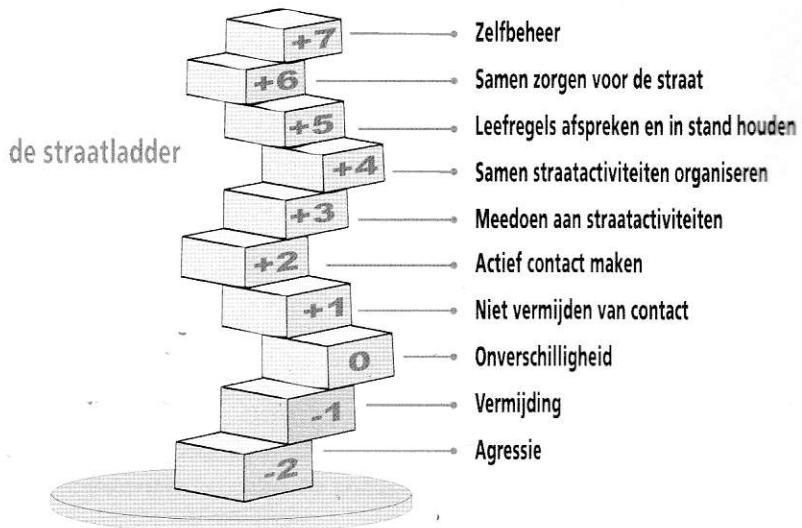
licht hij toe. Een al tien jaar bestaande krachtbron is het opzoomeren, waarbij bewoners vooral op eigen kracht activiteiten organiseren, gestimuleerd met enige faciliteiten zoals een straatbudget, uitdagingen van stedelijke campagnes en enige opbouwworkerssupport.

Tweede motor is de gerichte inzet van opbouwwerk in straten waar niet 'vanzelf' activiteiten ontstaan, omdat het onveilig is of omdat mensen hun handen vol hebben aan hun eigen problemen. Voor het werk in deze straten ontwikkelde MMS een nieuwe werkmethode. Start is een 'straatdiagnose' gebaseerd op huis aan huis gesprekken met minimaal een kwart van de bewoners, gevolgd door de vorming van een 'ganguitmakersgroep' en het maken van een 'straatagenda'.

De doelen van een straatagenda zijn gebaseerd op de 'straatladder'. Deze ladder kent negen ontwikkelingsfasen en gaat van

agressie, vermindering en onverschilligheid (-2, -1, 0) via actief contact maken (+2) en samen straatactiviteiten organiseren (+4) naar leefregels afspreken en in standhouden (+5), samen zorgen voor de straat (+6) en zelfbeheer (+7).

Opbouwworkers in Rotterdam spreken inmiddels over 'straten die van een 0 niveau (onverschilligheid) naar niveau 3 (meedoelen aan straatactiviteiten)' zijn gebracht. Beleidsmakers formuleren in het kielzog 'targets' en 'resultaatsverplichtingen' voor samenlevingsopbouw'. De ontwikkeling en invoering van het programma ging de afgelopen jaren met herten en stoten. Het programma vereist een samenspel van een groot aantal actoren. Op centraal niveau het college van B en W, het ambtelijk projectbureau Sociale Integratie (programmaleiding), betrokken diensten en de stichting Opzoomer Mee

(ontwikkeling, coaching en mede-uitvoerder). Decentraal de deelgemeenten (regie en cofinanciering), welzijnsinstellingen (uitvoering en ontwikkeling), woningcorporaties, diensten en politie (partners bij uitvoering en leveranciers van diensten bij straatafspraken). Spin in het web zijn de 'productieleiders' (ondergebracht bij Opzoomer Mee) die verantwoordelijk zijn voor de uitvoering en aansturing in de zes deelgemeenten die op het moment meedoen aan het programma.

Eerste hobbel bij de invoering van MMS vormden de bezuinigingen op het welzijnswerk in de afgelopen collegeperiode. Deelgemeenten en instellingen konden en wilden geen capaciteit vrijmaken voor een nieuw project terwijl op bestaande activiteiten werd bezuinigd. Dit resulteerde in (voortdurende) onderhandelingen over extra budget tussen stadsbestuur en deelraden. Ingrijpend was de inhoudelijke kritiek van instellingen, deelgemeenten en corporaties op de aanvankelijke opzet van het programma. Uitgangspunt was dat het maken van afspraken over het samenleven in de straat pas mogelijk wordt als een minimale sociale samenhang aanwezig is, bij voorbeeld als resultaat van opzoomeracties. Paradoxaal gevolg hiervan was dat de extra investeringen in de sociale structuur terecht zouden komen in straten waar al enige sociale samenhang aanwezig is en niet in straten in onveilige buurten.

De discussie over een aanpak in straten zonder sociaal initiatief had een opmerkelijk resultaat, aldus Johan Janssens.

"Het leidde tot een herontdekking van de kracht van het opzoomeren².

Straatactiviteiten (van straatfeestjes, barbecues tot schoonmaakacties) leiden tot sociale contacten, tot 'kennen en gekend worden' en leggen een basis voor het sociale verkeer in een straat. Ook zonder dat dit expliciet wordt gemaakt in gedragsregels leiden sociale contacten tot enige sociale controle en zorg voor elkaar. De toegevoegde waarde van straatafspraken is dat mensen elkaar makkelijker kunnen aanspreken."

Meest ingrijpende wijziging voor het programma is dat het maken van afspraken niet wordt beperkt tot gedrags- en leefregels in het onderlinge sociale verkeer (zoals in het concept van stadsetiquette), maar ook het domein van sociale activitei-

ten in een straat omvat (zoals opzoomeren). Typische straatafspraken in een straat op niveau 1 zijn: we groeten elkaar, we verwelkomen nieuwe bewoners en we organiseren drie maal per jaar een straatactiviteit. Vaak wordt daaraan een vierde afspraak toegevoegd met een hogere ambitie zoals: we houden de straat schoon. Straten kiezen zelf een eigen streefniveau, benadrukt de Opzoomer directeur. Ze kunnen kiezen voor een hogere ambitie, met afspraken met diensten over het onderhoud. Roteb en gemeentewerken ontwikkelen daartoe een menu 'schoon en heel'.

Simultaan werken op verschillende niveaus

De nieuwe strataanpak is intensief. Voor de startfase (die in een gemiddelde straat in drie à vier maanden afgerond moet kunnen worden) met sociale diagnose, vorming van een gangmakersgroep en een straatagenda staat 300 uur opbouwwerk (of wel één opbouwwerker per vier straten op jaarbasis). Vervolgens is voor de 'realisatiefase' twee maal zestig uur gereserveerd (één opbouwwerker per tien straten). "MMS vraagt legers opbouwwerkers", constateert Johan Janssens. Hij spreekt van 'gigantische investeringen in opbouwwerk' van een omvang die hij niet eerder meemaakte³. Aan werkbijeenkomsten voor medewerkers van MMS (de zogenaamde 'timmerdagen') doen vijftig à zestig opbouwwerkers mee. Opzoomer Mee organiseert ook introductieprogramma's voor nieuwe werkers, intervisiegroepen en coaching.

"MMS is een doelgericht programma dat werkt met omschreven werkmethodeiken. De werkwijze voor de sociale diagnose is vastgelegd in een protocol met een vraaglijst voor interviews met bewoners en functionarissen. De verwerking van de lijsten gebeurt centraal en de computer berekent op basis van de gegevens de score op de straatladder. De sociale diagnose geeft ook een beeld van (on)veiligheid (waar en wat), kwesties die spelen in een straat, aanwezige talenten en een inschatting van het type straatagenda dat gemaakt kan worden. Ook ten aanzien van het sociale verkeer in de straat wordt gevraagd naar spe-

cifieke gegevens zoals: wie moet wie leren kennen in de straat en waartoe. De sociale diagnose wordt eerst gepresenteerd aan collega's en moet handvatten bieden voor de volgende stap, het vinden van gangmakers en het maken van een straatagenda. Ook de straatkeuring waarbij bewoners en functionarissen periodiek een schouw doen en een rapportcijfer geven voor de straat, is beschreven in een protocol. Om het methodisch werken te bevorderen zijn vijf werkprocessen benoemd om een straat te laten klimmen op de straatladder. Deze hebben betrekking op de contacten en samenwerking in de straat, de gangmakers en de motor van het straatnetwerk, de communicatie, de support en faciliteiten van de omgeving, en de evaluatie⁴.

Uit de ervaringen met het werken aan MMS blijkt, aldus Johan Janssens, dat opbouwwerkers de neiging hebben om vooral te kijken naar een gangmakersgroep en de rest van het straatnetwerk en de communicatie soms uit het oog verliezen. Effect daarvan kan zijn dat een klein groepje initiatiefnemers de toon zet en de norm stelt en het daardoor een barrière vormt voor andere bewoners om mee te doen. Hij schetst het voorbeeld van een initiatief om de entree van een flatgebouw schoon te houden. De hal is bezaaid met reclamefolders en huis aan huisbladen. Een groepje bewoners ergert zich hieraan, maar wijst het voorstel van de opbouwwerker om een prullenbak neer te zetten af omdat ze vinden dat bewoners het papier zelf horen mee te nemen in plaats van het weg te gooien in de hal. Deze regel blijkt echter niet effectief, het gangmakersgroepje wordt kleiner en de mogelijkheid om andere bewoners te betrekken via een klein stapje (gooi het in de prullenbak) blijft onbenut.

De casus biedt uiteraard ook materiaal voor een discussie over de positie van de opbouwwerker: gaat hij mee met een groepje bewoners, of maakt hij een eigen analyse van de situatie; blijft hij simultaan op verschillende niveaus werken van initiatiefnemers en van de andere bewoners van een straat?

Johan Janssens ziet MMS als een diepte-investering in samenlevingsopbouw en in het opbouwwerk. Het programma biedt veel kansen aan de oude en een nieuwe generatie opbouwwerkers. "We zijn nog maar net begonnen."